

SZAKIRODALOM.

Ferenczi Zoltán. A könyvtártan alapvonalai. (*Múzeumi és könyvtári kézikönyvek. Közrebocsátja a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége.*) Budapest, Athenaeum kiadása, 1903. 8-r. XII, 240 old., 143 képpel. Ára eredeti vászonkötésben 4 korona.

Az előttünk fekvő munka története szorosan összefügg a könyvtárügy fellendülésével. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége évenként múzeumi és könyvtártudományi tanfolyamokat rendez a vidéki tudományos intézetek kezelői számára. E tanfolyamok anyaga természetesen meglehetősen tág körű, a rendelkezésre álló idő ellenben igen rövid, úgy hogy az egyes tárgyak rendszeres, behatóbb ismertetéséről szó sem lehet. A bajon segítő a Főfelügyelőség elhatározta, hogy az előadókkal megíratja az általuk felölelt tárgyat, nem nagy terjedelmű, de a részletekre is kiterjeszkedő kézikönyvekben. A felszólításnak először dr. *Ferenczi Zoltán*, az egyetemi könyvtár igazgatója felelt meg; könyve a tervezett sorozatnak első kötetét képezi.

A munka bevezetésből és két főrészből áll. A rövid bevezetés a szükséges definíciókon kívül a könyvtárügy történetét is magában foglalja; az első rész a könyvtárpítést és berendezést, a második pedig a könyvtárkezelést tárgyalja.

E felosztásból látszik, hogy szerző tárgya történeti részére egyáltalán nem fektetett súlyt; a könyvtárügy történetét tisztán gyakorlati célokat szolgáló munkájában mellőzhetőnek vélte. A külföldi, különösen az ókori könyvtárak történetének hosszadalmasabb ismertetését mi is feleslegesnek tartjuk, azt azonban sajnálunk kell, hogy a hazai régi könyvesházakról mindössze három oldalnyi áttekintést kapunk. Közkönyvtáraink nagyobb része régi magángyűjteményekből alakult, akárhánynak története a XVII—XVIII. századra visszanyúlik. Nem ártott volna kiterjeszkedni ezeknek multjára, ha másért nem, azért, hogy a gyűjtemények őreinek figyelme ráterelődjék saját könyvtárunk történetének kutatására. A mi kicsiny gyűjteményeink elrendezése

s kezelése a könyvtárnoknak nem sok idejét veszi igénybe; bőven jut a kutatásokra alkalom. A könyvtárak története iránti érdeklődés felkeltése ez irányban hihetőleg megtermette volna gyümölcsseit. Esetleg hasznót hajtott volna más szempontból is. Könyvgyűjteményeink egy része semmikép sem sorozható a használható könyvtárak közé; akárhány csupa ócska, senki által sem keresett könyvből áll, amelyek közt u. n. könyvészeti értékkel bíró darabok is csak elvétve akadnak. Az ilyen könyvtár kizárólag művelődéstörténeti érdekekkel bír; arra való, hogy belőle következtetést vonjunk annak a kornak s helynek a szellemi állapotára, amely létrehozta. Az ilyen gyűjteményeket modern elvek szerint újra rendezni egyenes vétség lenne; ellenkezőleg arra kell tanítanunk a könyvtárnokság adeptusait, hogy a hasonló könyvtárakat a maguk eredeti mivoltában őrizzék meg, sőt ha lehet, s erre szükség van, rekonstruálják. Ahhoz pedig, hogy valaki ennek a szükséges voltát belássa, ezt kivihesse, feltétlenül ismernie kell régi könyvtári viszonyainkat s az ezek ismeretének a művelődéstörténet szempontjából való igen nagy fontosságát.

A könyv két főfejezete majdnem egyenlő terjedelmű; az első, az építés- és berendezésről szóló 118, a második, amely a kezelést ismerteti, 102. oldal. Nem kell a munkát átolvasnunk, hogy észrevegyük a két rész aránytalanságát ebben a műben, amely a czélszerűség szoros szemelőttartásával készült. A legtöbb könyvtárnok kész gyűjteményt, vagy legalább is kész, berendezett helyiséget vesz át s csak igen ritka kivétel, hogy maga építhet és szentelhet fel egy új könyvtárt. A terjedelmesebb fejezetnek tehát jóformán csak egy-két szerencsésebb veheti különösebb hasznát; a nagy többség csupán soha el nem érhető ideális állapotok ismeretét szerzi meg belőle.

Az egész rész, úgy amint van, derék munka; gondos összeállítás a nevezetesebb könyvtárak építésére és felszerelésére vonatkozó adatoknak, a könyvtári berendezések körül felmerült újabb találmányoknak és felfedezéseknek. Nagyobb szabású, főleg pedig valamely nagy nyugati nemzet számára készült műben helyén is lenne, itt azonban, ebben a munkában, ezek közt a viszonyok közt — ha nem tévedünk — túlmegy a czélon.

A magyar könyvtárnoknak első sorban nem arra van szüksége, amit ez a rész nyújt: minő terv szerint épültek, hogyan vannak felszerelve a sok százezer kötetes könyvtárak; hanem arra, hogy megtanítsák, miként állítsa fel a gondjaira bízott gyűjteményt egyszerű, a könyvtári czéloknek alig megfelelő, sokszor Isten tudja miből átalakított szobákban. A szerző ideális állapotokat tételez fel, amikor példáit, melyeken a könyvtárápítési és berendezési rendszereket bemutatja, a világ legnagyobb, legfényesebb könyvesházairól veszi. Szegény és kicsiny nemzet vagyunk,

amelynek épp úgy nem szabad erején felül kapaszkodni, mint ahogy nem az egyes embernek. Mikor fogunk mi számlálatlan milliókat áldozhatni olyan könyvtárak emelésére, aminő p. o. a washingtoni, a strassburgi, vagy csak a kisebbek is: a stuttgarti, lipcsei, baseli, kieli stb. könyvtárak? A közel jövőben talán felépül a kolozsvári egyetem új könyvesháza, azután belátható időben nagy könyvtár számára nem fognak épületet emelni Magyarországon. Százezer darabot (s minő kevés ez!) meghaladó gyűjteményeinket a tíz újjunkon elszámolhatjuk s ezek közt egy sincs, amelyiknek ez idő szerint okvetlenül új épületre lenne szüksége. Ellenben remélhető, hogy nem sokára épülni fog néhány 40—50 ezer kötetnek való könyvesház. Mi hasznát veszi ezeknek a tervezője és készítője a könyvtártaiban levő nagyszabású épületek leírásainak?

Könyvünk az érdeklődőt a könyvtárépítési rendszerek minden nemével megismerteti. Bőséges példákon tanuljuk meg, minő előnyei és hátrányai vannak a régibb termes, a (különösen Amerikában kedvelt) sok galériás egytermes és a modern raktár-rendszernek. Magától értetődik, hogy szerző a raktár-rendszernek vallja magát, amelynél jobbat eddig még nem ismerünk; sajnos, hogy éppen ebből a fajtából nincs hazánkban egyetlen egy sem.

Az első rész legbecesebb fejezetei azok, amelyek a könyvtárak bebútorozását tárgyalják. A használatban levő rengeteg fajta állványok közül szerző szakértelemmel választja ki a legjobbakat s úgy mutatja be, hogy leírása és ábrái alapján az itthoni mester is elkészítheti a gyakran komplikált szerkezeteket. Reméljük, hogy a munka hatása e tekintetben már a közel jövőben érezhető lesz; a könyvtárak berendezői szakítani fognak a régi móddal s a szinte épület nagyságú, vastag deszkából összerótt, esetlen szekrények helyére könnyű, mozgatható részekből álló vas-állványok kerülnek.

Elmondani, mi mindent ölel fel e tárgyból könyvünk, annyi volna, mint ismételni az idevágó fejezeteket. Az adatok, a kitünő utmutatások sűrűn, minden szóvirágoktól ment, könnyen érthető leírásokban követik egymást. Csak a könyvtárnok tudja hányféle, a laikus előtt ismeretlen butor s felszerelési tárgy van nagyobb könyvtárban használatlan, ami, ha jó, élvezetessé, könnyűvé teszi a munkát, ha pedig rossz, célszerűtlen, megakasztja a kezelést, gátat vet a tisztaságnak s a rendnek, teher és baj a könyvtár kezelői nyakán. Ezt tudva méltányolhatjuk a szolgálatot, amelyet szerző tesz, midőn mindenkől, a könyvállványokon kezdve a legkisebb tokocskáig bemutatja a legszükszerűbbet, a legkönnyebben kezelhető, lehetővé téve azok számára is a könyvtár célszerű felszerelését, akiknek nincs módjukban a mai igényeknek megfelelő külföldi intézeteket tanulmányozni.

Míg nagy és drága könyvtárépületeket a belátható jövőben nem lesz módunkban építeni, addig nincs elzárva előttünk az út arra, hogy meglevő régi könyvesházainkat s az ujonnan készülő kisebb könyvtárakat is a lehető legmodernebbül butorozzuk be. Természetesen igyekeznünk kellene a legujabb találmányokat nem csak írásban és képen, hanem a valóságban is bemutatni. Addig is, míg egyik vagy másik fővárosi nagykönyvtár újra való berendezésére kerülne a sor, a készülőben levő kolozsvári könyvtár lehetne az első minta-berendezésű gyűjtemény, amelybe azután a kisebb könyvtárak kezelőit elküldenők okulás végett. Volna még más, még hasznosabb módja is a példanyújtásnak. Az Iparművészeti Múzeum, amelynek áldásos hatása a magyar műiparra eléggé nem méltányolható, rá szánhatna egy helyiséget könyvtári berendezések bemutatására. A szükséges minta-butorok és tárgyak beszerzése sem túl nagy költséget, sem sok időt nem venne igénybe s az eredmény, a haszon igen nagy lenne. Ha a vidéki könyvtárak felállítására vonatkozó szép tervek valóra válnak, úgy egy ilyen minta-gyűjtemény beszerzése elől nem lehet, nem szabad elzárkózni.

A könyvtártan második része akkora anyagot ölel fel, aminőt a kiszabott szűk keretbe úgy beleszorítani, hogy belőle semmi fontos dolog ki ne maradjon, a legnagyobb művészet. Szerző derekasan megfelelt feladatának. Mondhatjuk, semmi sem hiányzik munkájából, amit a kezdő könyvtárnoknak tudnia kell s a továbbképzésre is megadja a módot, amidőn mindenütt felhívja a figyelmet a megfelelő irodalomra.

A könyvtár kezeléséről szóló rész tulajdonképen két tárgyat ölel fel: a kezelés technikai ágát s a bibliografiai tanulmányok elemeit. A kettő nincs különválasztva, miután az utóbbi tárgyból csupán annyit nyujt a munka, amennyire az elsőnek megértésénél szükség van. Ennek megfelelően például a névtelenül vagy álnév alatt megjelent munkákról s a velük foglalkozó könyvészeti művekről csak a cédulakatalogus megírásánál van szó. Ami azután erről el van mondva, csak a legszükségesebb; akit jobban érdekel a tárgy, kielégítheti tudvágyát a czim szerint idézett művekből.

Sorra véve a második rész gazdag tartalmú fejezeteit, úgy találjuk, hogy az elsőben a könyvtárak nemeiről van szó tekintettel a célra, amelyet szolgálnak. A második a könyvtárak alapításáról s könyvek beszerzéséről ad felvilágosítást. Nagyon becses ebben a fejezetben a két oldalnyi felsorolás a legfontosabb külföldi és hazai bibliografiákról és a legszükségesebb ismerettárakról. Sajnálattal kell konstatálnunk, hogy összegyűjtve még e *legszükségesebbeket* sem tudnók a főváros egyetlen könyvtárában sem megtalálni. Fontosak a könyvek belső és külső érté-

kének, szükséges és hasznos voltának meghatározásai, amelyek egyrészt a céltalan, kapkodó vásárlástól óvják a könyvtárakat, másrészt felhívják a figyelmét az esetleg kezébe kerülő régibb művek egy, vagy más szempontból való érdekességére. A harmadik fejezet ismerteti meg a könyvek beérkezésekor felmerülő teendőkkel, a járuléki naplóval (elfogadott, de minő rossz szó *gyarapodási* napló helyett!), a könyvek megbélyegzésének módjaival. A következő fejezet terjedelemben, de fontosságra is kiválik a többi közül, tárgya a katalogus készítés. A munka egyetlen részéből sem tűnik ki a szerző tapasztalatainak s megfigyeléseinek bősége úgy mint ebből. Dióhéjba összeszorítva mindaz benne van, amit a könyvek osztályozásáról, katalogizálásáról s felállításáról tudni szükséges. Egyet azonban épp e szépen összeállított fejezetnél meg akarunk jegyezni. A szakcímítáraknak s a könyvtárak szakos szerinti osztályozásának szükséges voltát talán nem kellett volna oly erősen hangsúlyozni, mint szerző tette. Úgy tetszik, mintha a szakrendszerek felállítása, amivel a mult könyvtárnokai idejük java részét eltöltötték, a jövőben fölöslegessé válnék. Az emberi tudományosság naponként növekvő terjedelme, szinte elképzelhetetlen sokoldalúsága már-már a képtelenségek sorába utasítja a szakokba való beosztás műveletét. Senki sem tagadhatja, hogy a szakcímítáraknak úgy a könyvtárnok, mint főleg a közönség nagy hasznát veszi. De lehet-e manapság szakcímítárt készíteni úgy, hogy csak megközelítőleg is kifogástalan legyen? Igen, ha a könyvek címeit minden szakba beosztjuk, amelybe az illető munka joggal behelyezhető. Mert olyan szakcsoportokat, amelyekbe az irodalom termékei minden kétséget kizáró módon beleilleszthetők legyenek, amelyek kizárják azt, hogy egyazon munkát három-négy szakcatalogusban kelljen keresni, lehetetlenség felállítani. Viszont van-e, sőt lesz-e valaha könyvtár, amely elegendő személyzettel rendelkezik olyan kimerítő szakcímítárak készítésére, amelyekbe minden könyv annyiszor lesz bevezetve, ahányféle tárgyat érint?

A könyvtár célja: 1. hogy megőrizze a benne levő könyvanyagot, 2. hogy minden könyvet lehető leggyorsabban elő tudjon adni. A kutatónak megmutatni, mit találhat valamely kérdésre vonatkozólag a gyűjteményben, csak másodsorban lehet a könyvtár és könyvtárnok feladata.¹ S ha jut erre idő és erő, úgy a cél legjobban el van érve nem szakrendszerekbe való osztás, hanem a tudomány mai állásának megfelelő csoportok

¹ Meg kell jegyeznünk, hogy ennek a feladatnak a szokásos szakosztályozás és szakcímítárak mellett sem képes a legtöbb könyvtár megfelelni. A kutató a legritkább esetben akar egy tudománynak irodalma felől tájékozódni, rendszerint csak valamely részletkérdés érdekli, amelyre a könyvtárnak éppen nincs szakcímítára.

felállítására s az ebbe tartozó könyvek címzeinek összesítése által. Természetesen, ilyen munkák elvégzéséhez nem csak könyvtárnoki általános, hanem megfelelő szakismeretekre is szükség van.

A szakosztályozásra egész sorozat mintát nyújt könyvünk. Itt találjuk *Brunet* híres, de már semmikép sem megfelelő rendszerét, a párizsi *Bibliothèque Nationale* osztályozását, a Hartwig-, Schleiermacher-, Lebas és Langton-, Stein-félet, a budapesti és a kolozsvári egyetemét s végül a Dewey-féle tizedes-szakrendszert. Mindezekre fölösleges lenne kritikát mondani; minden szakosztályozással foglalkozó könyvtárnok tudja, hogy mit érnek.

Az ötödik fejezet a címztárak készítésének modern módjait, a czédulák sokszorosítására használt eljárásokat s katalógusok kinyomatását ismerteti.

A katalógusok elkészítését s a könyvczimek minél több csoport szerinti összeállítását rendkívüli módon megkönnyíti, ha a könyvtár összes cízmásolatait ki lehet nyomtatni. Azonban — a nagy költségekre való tekintettel — eddig csak igen kevés könyvtár rendelkezik a czédula-katalógusok készítéséhez alkalmas nyomtatott címztárral. Nálunk, igen hosszú időig, ez is csak az elérhetetlen vágyak sorába fog tartozni. A M. Nemzeti Múzeum könyvtárában körülbelül annyiba kerülne évente a szaporodás címzeinek megfelelő alakban való kinyomatása, amennyit jelenleg a könyvtár nyomtatványok vásárlására fordít. Ilyen körülmények közt már azt is haladásnak kell tekintenuünk, hogy p. o. a budapesti Egyetemi Könyvtárban s az Országos Képtárban géppel írják a katalógus-czédulákat.

Külön fejezet foglalkozik a minden könyvtárban előkelő helyet elfoglaló különleges gyűjtemények címztározási szabályai-val. Könyvünk főleg a régi magyar könyvtárba tartozó művek jegyzékbevételeivel foglalkozik behatóbban, de utasítást ad az ősnymtatványok, az értekezések és értesítők felvételére s kezelésére vonatkozólag is. A térképeket, kéziratokat, egylapos nyomtatványokat és a műlapokat illető utasításai azonban nem elég kimerítőek. Igaz, hogy a hozzá nem értőből néhány lapnyi utasítás nem fog kéziratok címztározására alkalmas szakembert képezni, de azért e téren is vannak olyan általános szabályok, amelyeket minden könyvtárnoknak ismerni kell. Azt sem helyeselhettük, hogy éppen itt maradtak el az egyebütt bőven folyó utalások a szakirodalomra; nem ártott volna a könyvtárnoknak Horvát Árpád Irástanát, egy-két idegen nyelvű paleografiát,¹ írásminta-gyűjteményt ajánlani.

Az arcképek s általában a metszetek megőrzésére adott utasítások sem egészen megfelelők. A lapokat négy sarkuknál

¹ Kezdők számára a legkitünőbb a *Reusens*-é: *Éléments de paléographie*. Louvain, 1899.

fogva felragasztani ma már sehol sem szokás, miután ez a mód rendszerint a metszetek tönkretételéhez vezet, hanem az egyes lapokat sarok módjára alkalmazott vászon- vagy papirszeletkékkel erősítik táblapapírra, vagy — s ez az igazi megőrzési mód — egyenesen erre a célra készült paszpartukba helyezik.

A praktikus szabályoknak egész tömegét nyújtja a VII. fejezet. A könyvtár rendben- és tisztántartására, kártételektől való megővésére igazi aranytanácsokat kapunk, amelyeket nem lehet a könyvtárnoknak eléggé figyelmébe ajánlani. Az ezt követő rövid fejezet a könyvkötésre vonatkozó fontosabb tudnivalókat ismerteti, a IX. és utolsó pedig azokat a szabályokat, amelyeknek a használatra nézve minden valamire való könyvtárban formulázva kell lenni.

Nagyjából elmondva az itt felsoroltakat tartalmazza a *könyvtárta*n. Hogy benne e kereteken belül az adatoknak, a hasznos ismereteknek mekkora bősége rejlik, azt csak a használói fogják tudni, akiknek ez a könyv mindenkor igaz és hűséges vezetője, tanácsadója lesz.

A kötetet az Athenaeum tetszetősen állította ki s gazdagon illusztrálta. Ha szabad külseje ellen valami kifogást tennünk, úgy csak azt hibáztatjuk, hogy alakjának nagy nyolczadrétet választottak. Kézikönyvnek megfelelőbb lett volna a kisebb alak.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége fogadja minden szakember köszönetét, hogy alkalmat adott e munka megírására. Szívvel kívánjuk, hogy az ezen kötettel megindult kiadványok mindenike olyan előkelő színvonalon álljon mint az első s belőlük a magyar művelődésnek akkora haszna legyen, mint lesz Ferenczi Zoltán munkájából.

V. E.

Arthur L. Jellinek. *Internationale Bibliographie der Kunstwissenschaft. Erster Jahrgang. 1902.* Berlin, Behr B. kiadása, 1903. X+366 l.

Tetszetős kötetbe foglalva fekszik előttünk Jellinek Arthur képzőművészeti bibliografiájának első évfolyama, mely az 1902. év művészeti irodalmáról számol be. S így együtt látva a hat füzetet gondos név- és tárgymutatóval, még jobban kitűnik a vállalatnak nagy jelentősége s a szerkesztőnek valóban kiváló elismerésre méltó lelkiismeretessége és képessége. A megnyugvásnak bizonyos nemét érezzük, ha arra gondolunk, hogy a mind nagyobb és nagyobb méreteket öltő, de egyszersmind mind inkább és inkább nemzetközi érdekűvé váló képzőművészeti irodalom rengeteg adatának lehetőleg gyors összeállításával szakavatott kezek foglalkoznak.

Igaz ugyan, hogy a művészetekkel foglalkozó időszaki sajtó figyelemmel kíséri az irodalmat s a legtöbb szakfolyóiratnak megvan a maga bibliografiai rovata. De mily nagy már ezeknek